

بسمه تعالی

کارگاه کلیات تحقیق و موضوع یابی دکتر ابراهیمی

گردآورنده:

خانم سیده خدیجه اسماعیلی

مدرسه علمیه قدسیه بهشهر

پاییز ۹۷

یکی از مباحثی که در حوزه علوم انسانی به ویژه علوم اسلامی که متأسفانه مغفور مانده و شاید آن طور که باید و شاید به آن پرداخته نشده بحث روش تحقیق و پژوهش است. این مسئله هم به خاطر اینکه در حوزه علمیه به صورت آکادمیک مباحث ارائه نشده و بیشتر تمرکز مباحث روی محتوا بوده نه روش، می شود گفت که کمبود آن بیش از مراکز دانشگاهی احساس می شود. از سوی دیگر مباحثی که تا به حال ارائه شده به صورت و بیان مباحث نظری روش تحقیق بوده که این هم به نوبه خود باعث شده مخاطبان با گذراندن دست کم ۴ واحد یا واحد یا ۶ واحد روش تحقیق در مباحث کارشناسی و کارشناسی ارشد هنوز نتوانند به صورت عملیاتی مباحث روش تحقیق را ارائه دهند. براین اساس مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران درصدد ارائه یک سری مباحث عملیاتی روش تحقیق شدند تا این که اساتید محترم در مقاطع مختلف بتوانند گام به گام با اینکه مباحث ابتدائی را به طلاب ارائه می دهند بتوانند به صورت یک بسته خلاصه و چکیده کلیات بحث های روش تحقیق و مخصوصاً عملیاتی را با توجه به درسی که ارائه می دهند بتوانند به طلاب به صورت مقدماتی آموزش دهند. دریچه ای شود تا طلاب بتوانند در مقاطع بالاتر و با گذراندن مباحث تحلیلی و انتقادی در کنار روش کامل که می خوانند به صورت خیلی خلاصه و گذرا با این مهارت آشنا شوند. براین اساس ما یک سری از مباحث کلی روش تحقیق با تاکید بر اینکه مباحث به صورت عملیاتی شود علوم اسلامی، مباحث تاریخی، حدیثی، قرآنی، فلسفی و عرفانی حرف بزیم تا اساتید بتوانند با دانشجو ها و طلاب به صورت ملموس بحث روش تحقیق را ارائه کنند. ما قبل از اینکه بخواهیم کلیات روش تحقیق را به صورت خلاصه بگوییم یک سری مباحث روش تحقیق را ناچاراً اشاره می کنیم.

نکته اول: بیان اهمیت و ضرورت روشمندی تحلیلی است. روش تحقیق حکم یک طراحی و نقشه کشی یک ساختمان قبل از ساخت است. یعنی روش تحقیق و آن محقق در حکم یک مهندسی که سازه را طراحی می کند تا بنا و معمار بتواند مصالح خودش را در قالب این سازه و نقشه کشی مهندس انجام دهد و برای همین ما اهمیت و ضرورت روش تحقیق را متوجه می شویم چون ساختمانی که نقشه کشی نشده باشد قطعاً فرو می ریزد. این نکته اول در مورد اهمیت روش تحقیق بود.

نکته دوم: گستره کار با روش تحقیق کجاست؟

می شود گفت همه علوم است. حتی علوم تجربی، چون تمرکز ما روس علوم انسانی است مثل علم منطق که در تمام علوم کاربرد دارد و دخالت می کند در درست فهمیدن مباحث روش تحقیق هم چنین کاربردی دارد. طلبه و دانشجویی با روش تحقیق آشنا شود کاربرد آن در تمام شاخه هایی است که می خواهد در این

زمینه تحقیق کند و یک علم کاربردی برای دیگر علوم است که باز هم اهمیت و ضرورت آن را متوجه خواهیم شد.

اما اگر روش تحقیق نباشد چه پیامدهایی است؟ یا به عبارت دیگر اگر روش تحقیق باشد چه آثار و برکاتی در پی دارد؟ این هم به صورت مباحث مقدماتی است که ما به طور خلاصه خدمت شما عرض می کنیم تا چرایی از ضرورت و اهمیت روش تحقیق فهمیده شود.

اولین پیامد آن: پیامد های ناظر به اصل پژوهش، که اگر روش تحقیق نباشد چه اتفاقی می افتد؟

اولین اتفاق: عدم شناخت دقیق از موضوع و ابعاد موضوع است. یعنی یک شخصی که یک موضوع را انتخاب می کند که اگر روشمند آن موضوع را پژوهش نکند به زوایای موضوع، به گستره موضوع، به اقسام موضوع هیچ شناختی پیدا نمی کند و قطعاً وقتی موضوع تصور نشود تحلیل دقیقی از موضوع ارائه نمی شود.

دومین مشکل نبود روش تحقیق: عدم شناخت منابع کارآمد (دست اول و معتبر) که شما در هر کدام از این مباحث اگر نقطه ای ایجابی بگیرید می شود جزو برکات و آثار روش تحقیق. کسی که روش تحقیق را مدنظر قطعاً منابع دقیق موضوع را پیدا نخواهد کرد و پیدا نکردن منابع، نتیجه و برون دادش، ناقص بودن اصل پژوهش خواهد بود. کسی که در مورد یک موضوع بخواهد تحقیق کند مثلاً در مورد معاد پژوهش کند وقتی که روشمند این کار را انجام ندهد ممکن است به دراز نویسی و طولانی نویسی و خسته کردن خودش و مخاطب منجر شود. چون هیچ شناختی از موضوع به صورت روشمند نداشته و ممکن است موضوع را به صورتی مطرح کند که هیچ ارتباطی با موضوعش ندارد.

گسستگی و پراکندگی و آشفتگی پژوهش که یک بحث شایع است در نوشته ها باز هم از پیامد های ناگوار نبودن روش تحقیق است که اجزاء موضوع هیچ ارتباطی با هم ندارند. عناوین اصلی و فرعی و فرعی تر هیچ تقدم و تاخر منطقی و معقولی با هم ندارند. چون روشمند عمل نشده و سازه ای برای تحقیق، طراحی نشده طرح اجمالی و تفسیری نبوده و مباحث به صورت خیلی خام گردآوری می شوند، بدون نقشه کشی آخرین پیامد نبودن روش تحقیق تکراری و بی فایده بودن پژوهش و عدم نوآوری است. کسی که روشمند سراغ یک موضوعی نرود و پیشینه موضوع را نبیند مقالات و آثاری که قبلاً در این زمینه نوشته شده نبیند، منبع یابی دقیقی نداشته باشد و به طبع همه این ها شناخت از موضوع شناخت ناقصی باشد قطعاً گرفتار موازی کاری خواهد شد. گرفتار پژوهش های تکراری خواهد شد و باز هم در اصل تحقیق اثر خودش را می گذارد هم به خود پژوهش گر هم آسیب هایی خواهد رساند.

اولین پیامد نبود روش تحقیق نسبت به خوده پژوهشگر چیست؟ خوده پژوهشگر روحیه اش را از دست می دهد وقتی بینی مباحثی که جمع می کنی نتیجه عملیاتی نمی دهد و شما را به آن سرمنزلی که می خواهید نمی رساند قطعا دچار خمودگی و سستی و کسلی خواهد شد و انرژی پتانسیل که در تحقیق باید داشت از دست می دهد.

نکته بعدی که می خواهیم که ارائه دهیم یک دورنما و یک نقشه ای است که به سراغ مباحث می رویم. در واقع همین بحثی که ما ارائه می دهیم یک تابلو و الگویی است قبل از ارائه .

بخش یکم: پیش نیاز های نظری تحقیق

چرا اسمش را گذاشتیم نظری؟ از این باب که هنوز وارد بحث های عملیاتی نخواهیم شد. در قسمت پیش نیازهای نظری و معرفتی صرفا بینشی و اندیشه ای با یک سری مفاهیم آشنا می شویم که خوده این شناخت در عملیات ما تاثیر مستقیم خواهد داشت. بنابراین در اهمیت مباحث نظری شکی نیست در واقع یک پله و دریچه ای است برای شروع به بحث های عملیاتی. متاسفانه در بخش نظری ۲ آسیب عمده در بحث روش تحقیق مواجهه بوده یک آسیب متوجه اصل بحث روش تحقیق است. ما چون به لحاظ مباحث روشی، یک مقدار دیرتر ورود کردیم به مباحث قبل، متاسفانه روش تحقیق وارداتی شده و زمانی سازی شده. روش تحقیق ما که صرفا یک سری داده های بدون عملیات خواهد بود مباحثی که در غرب در حوزه روش تحقیق به صورت علوم تجربی ارائه شده و ما آن را بومی سازی کردیم در حوزه علوم انسانی و اسلامی و بعد دیدیم نمی تواند خروجی داشته باشد و فقط مخاطب با بمب باران اطلاعاتی مواجه شده و نتوانسته این ها را عملیاتی کند

دومین مشکل در حوزه بحث های عملی این است که خیلی از اساتید و دانشجو ها در این مقطع ایستادگی پیدا می کنند. یعنی زمانی که بخواهد ثمر بدهد نظریه ای معرفتی متاسفانه دانشجو و طلبه با پایان ترم مواجه می شود و نمی تواند مباحث عملیاتی را در کلاس و هماهنگ با استاد ارائه بدهد برای همین اساس نتیجه یابی ضعیف می شود. طلبه و دانشجو زمانی که برای نوشتن پایان نامه اجمالی و تفسیری خود و حتی پیش از آن به انتخاب موضوع می رسد متوجه می شود هیچ گونه مهارتی بلد نیست وقتی صرفا یک گونه اطلاعات دارد که نتوانسته به او کمک کند در حوزه نوشتن و حتی انتخاب موضوع.

اولین بحث در حوزه روش تحقیق در مباحث عملی این است که اصلا روش تحقیق به چه معناست؟ و با چه مفاهیمی در حوزه روش تحقیق سرو کار داریم. در روش تحقیق اولین کلمه ای که باید ارائه بدهیم به صورت خلاصه روش است. روش دو معنی می تواند داشته باشد یکی مصدر است روش اسم ذات است

به معنی شیوه. در هر صورت تفاوت ندارد یا اسم ذات به معنی راه و طریق باشد در مباحث اصلی ما دخالتی ندارد یک مقدمه ایی که اجمالی پیدا کنیم با معانی این کلمات معنای اصطلاحی روش هم یک حرکت و سازمان یافته و برنامه ریزی شده است که در روش تحقیق این مباحث را توضیح می دهیم فعلا معنای اصطلاحی کلمه و روش را توضیح می دهیم.

اما کلمه تحقیق به معنای حق است از باب تفعیل رفته و ۲ بار معنایی پیدا کرده

۱- معنای تعدی پیدا کرده و دیگر فعل لازم نیست

۲- معنای ترویج هم در خود نهفته است.

بر این اساس تحقیق را این گونه معنا می کنیم که یافتن یا ساختن تدریجی و گام به گام حقیقت عرصه ممکن است متفاوت باشد. عرصه علوم تجربی یا علوم انسانی، انسان می خواهد یک حقیقت را دست پیدا کند این حقیقت را بسازد و آشکار کند به صورت تدریجی. از چه راهی؟ گردآوری اطلاعات و پردازش داده ها. محقق و پژوهشگر هم به معنای کسی که به دنبال دست یابی به حقیقت و واقعیت است.

سومین کلمه که ما براساس تعریفی که داریم روش تحقیق به معنای چگونگی یافتن یا ساختن حقیقت یا به عبارت دیگر منطق و شیوه گرد آوری اطلاعات و داده ها است.

زمانی تحقیق روشمند ارائه می دهیم که اگر هر یک از این ۴ معیار ها را داشته باشد یقینا می توانیم بگوییم محقق اصول روش تحقیق را رعایت کرده:

۱- اولین معیار این است که بر مبنای معینی استوار باشد

۲- از قواعد و ابزار ویژه ای مدد جوید

۳- مراحل معینی را سپری کند

۴- رسیدن به هدفی معین را دنبال کند.

از بحث چستی روش تحقیق خارج می شویم به سراغ اقسام روش تحقیق می رویم. ما قبل از اینکه اقسام روش تحقیق را ارائه بدهیم خوده تحقیق را تقسیم می کنیم باید دقت کنیم که ما در هر تقسیمی یک جهت تقسیمی باید باشد. هر تقسیمی باید منطقی باشد و یک مقسمی باشد و یک اقسامی. در این قسم ها باید ارتباط منطقی داشته باشند. بزرگ ترین ضعف که در روش تحقیق با آن مواجه هستیم عدم دقت در دسته بندی مباحث است. چه به لحاظ عرضی چه به لحاظ طولی. به لحاظ عرضی یعنی اقسام در کنار هم

به طور منطقی توضیح داده شود و چه به صورت طولی و مراتب و گستره بحثی بخواهد به صورت خیلی منطقی و دقیق ارائه شود. هر تحقیق که بخواهد ارائه شود باید از جهت تقسیم اقسامش بیان شود.

ما یک زمانی می‌گوییم تحقیق به لحاظ موضوع چند قسم دارد. در هر کدام از این تقسیم باید جهتی ارائه شود. آشنایی با این اقسام به محقق کمک خواهد کرد تا تحقیق روشمند ارائه دهد. پژوهش با نگاه‌های گوناگون دسته بندی‌های متفاوتی دارد که شناخت آنها بر هر پژوهشگری لازم است. مانند دسته بندی آن به لحاظ:

۱- اصل موضوع: (ساده و تک لایه یا تطبیقی و چند لایه)

۲- متعلق پژوهش: (تک رشته‌ای یا میان رشته‌ای)

۳- شیوه اجرای آن: (فردی یا گروهی)

۴- کانون و بستر حرکت پژوهشگر: (موضوع محوری متن محور)

۵- اهداف تحقیق: (بنیادی و علمی یا کاربردی و عملی)

۶- قلمرو انجام دادن تحقیقات: (میدانی و نامحدود یا محیطی و محدود)

۷- پردازش اطلاعات: (توصیفی یا تحلیلی یا انتقادی)

یک زمانی محقق می‌خواهد بحث شفاعت در قرآن را مطرح کند. یک موضوع ساده و تک لایه است. اما زمانی که شما می‌خواهید این موضوع را از منظر دانش نگاه کنید این موضوع شما تطبیقی یا مقایسه‌ای و چند لایه است. چون فقط می‌خواهید مباحث شفاعت را از منظر قرآن تجزیه کنید. اما زمانی که می‌خواهید صفات اولیاء خدا را از نظر قرآن و تورات و انجیل بررسی کنید می‌شود تطبیقی و چند لایه. در موضوع شناسی به شما کمک خواهد کرد که چه موضوعی را انتخاب کنید. علوم رشته‌های مختلفی دارد. مثلاً زمانی شما فقط می‌خواهید یک موضوع را از رشته مباحث وحیانی بررسی کنید مثلاً معاد در قرآن را بررسی کنید یک موضوع تک رشته‌ای است. زمانی که میان چند موضوع اتفاق میان رشته‌ای است برای مثال شما می‌خواهید جنین را از منظر قرآن را بررسی کنید. این موضوع میان رشته‌ای خواهد شد. یک زمانی تحقیق به صورت فردی ارائه می‌شود به مقالات یا پایان‌نامه یک زمانی یک تحقیق گروهی انجام می‌شود که این ساده‌ترین نوع تقسیم بندی است. کانون و بستر حرکت پژوهشگر از مهم‌ترین تقسیم بندی‌هاست که به دانشجویان و طلاب در تجزیه و تحلیل کمک زیادی می‌کند در واقع یک مقدمه

ای برای انتخاب موضوع است. مثلاً زمانی که محقق دنبال بررسی موضوع رجعت از نظر آیات و روایات است در واقع محقق موضوع محور است این موضوع را در قالب موضوع محور عرضه می کند ولی زمانی محقق تحقیق متن محور خواهد داشت یعنی مستقیم به سراغ موضوع می رود. مثلاً اگر کسی سراغ تحلیل و بررسی زیارت غدیری امام هادی (علیه السلام) برود و بخواهد زیارت نامه امام هادی (علیه السلام) را به لحاظ محتوایی بررسی کند، تحقیق و موضوع آن مربوط به یک متن ۲ یا ۳ صفحه ای خواهد بود و محقق در پی شرح و تفسیر موضوع خواهد بود.

تحقیق ما زمانی بنیادی و علمی خواهد بود و زمانی کاربردی و عملی. محقق ما زمانی در پی اثبات یا ابطال یک گزاره است که می شود گفت ۹۰ درصد پژوهش های ما در حوزه علوم انسانی و اسلامی بیشتر بنیادی است. در پی کشف یک قانون علمی خواهد بود. زمانی تحقیق شما میدانی و نامحدود است که شما در قالب پرسش نامه یا مصاحبه یا مخاطب یک میدانی یا یک استانی را در نظر بگیرید که به صورت نامحدود مخاطب های مختلفی را شما با آن ها گفتگو می کنید. زمانی تحقیق شما محیطی و محدود است که ۹۰ درصد تحقیقات علوم اسلامی محیطی و محدود به کتابخانه هستند یا کارگاه یا آزمایشگاه تحقیقات پردازش اطلاعات زمانی توصیفی خواهد بود که در پایان نامه ها و تحقیقات پایانی سطح دو خواهد بود. زمانی پردازش ما به صورت تحلیلی یا به عبارتی استدلالی خواهد بود که محقق یک استدلال و تحلیلی خواهد داشت به صورت گزارش در مقطع سطح ۳ کارشناسی ارشد پژوهش ها به لحاظ اطلاعات انتقادی یا به عبارتی نظریه پردازی خواهد بود. در کنار مباحث تحلیلی که ارائه می دهد خودش هم صاحب نظر شود و نظریاتی را ارائه دهد. به تولید علم کند که این ویژه پایان نامه سطح ۴ خواهد بود.

یک مطلب مهم که ما در نظریه عملی روش تحقیق ارائه می دهیم و شاید می شود گفت بیشترین پرسشهای اشتباهی که اتفاق می افتد و چه بسا بخش روش تحقیق و اقسام آن میان برخی اساتید هم اشتباه صورت می گیرد. همانطور که ما در چیستس روش تحقیق بیان کردیم تحقیق یافتن حقیقت است و برای یافتن و ساختن حقیقت ما ناچاراً از ضایع دانش استفاده می کنیم و بدانیم چه تعریفی و چه تقسیمی دارد.

ما ۶ منبع داریم که به حقیقت دسترسی پیدا می کنیم اگر کسی بخواهد به یک حقیقت دست پیدا کند یا به یک علم دست پیدا کند و علوم نزد او محقق شود ۶ منبع به او کمک می کند:

۱- عقل و اندیشه ۲- تاریخ ۳- وحی ۴- زبان و گفتار ۵- تجربه ۶- کشف و شهود.

بر این اساس در هر کدام از این حوزه ها بخواهد فعالیت یا تحقیق کند روش و شیوه یا راه آن ۶ راه می توند باشد.

۱- روش تحقیق عقلی و تحلیلی

۲- روش تحقیق نقلی و تاریخی

۳- روش تحقیق نقلی و وحیانی

۴- روش تحقیق ادبی و زبان شناختی

۵- روش تحقیق تجربی و عملی

۶- روش تحقیق شهودی و عرفانی

در مقطع دکتری و سح ۴ ما یک نوشتار تخصصی به عنوان رساله دکتری از محقق و پژوهشگر می خواهیم بنابراین پژوهش های ما ۳ قسم است.

۱- نوشتار عمومی (مقاله یا تحقیق پایانی)

۲- نوشتار نیمه تخصصی (پایان نامه)

۳- نوشتار تخصصی (رساله دکتری)

محقق با شناخت و اطلاعاتی که از روش تحقیق دارد باید وارد مراحل عملی تحقیق بشود:

اولین گام در مباحث عملیاتی تحقیق: طراحی و نقشه کشی تحقیق است و در طراحی و نقشه کشی اولین و مهم ترین گام انتخاب موضوع خواهد بود.

دومین گام: تدوین خوده تحقیق است

انتخاب موضوع و شناسایی ماهیت و ویژگی های آن:

۱- انتخاب موضوع تحقیق و شناخت ماهیت و ابعاد و زیر شاخه های آن نخستین گام تحقیق و از اساسی ترین مراحل آن است.

۲- نقطه آغاز انتخاب هر موضوع ، مواجهه محقق با سوال و ابهام و مشکل است تا در او برای رفع مشکل و پاسخگویی به سوال ایجاد انگیزه شود.

۳- مهم ترین مانع محقق در این مرحله مبهم و کلی بودن بسیاری از موضوعات پژوهشی است از این رو تجزیه و تحلیل موضوع و آشنایی با زوایای گوناگون و مبهم و قابل پژوهش آن، بسیار ضروری است.

با این حال ما یک سری راه کارها و مهارت هایی را برای انتخاب موضوع بیان می کنیم که بتواند موضوع بسامانی را انتخاب کنند و از موضوع مبهم جلوگیری کنند:

۱- تقویت حس کنجکاوی و غلبه بر پیش فرض ها و الگوهای ذهنی و مسائل عادی روزمره

۲- مشورت با اساتید و استفاده از تجربه کارشناسان آگاه

۳- مطالعه دیگر تحقیقات مرتبط (به ویژه بخش پیشنهادها)

۴- بررسی اجمالی پژوهش های انجام شده درباره یک موضوع کلی

۵- جست و جو در فهرست های موضوعی کتابخانه ها و بانک های اطلاعاتی

۶- توجه به فراخوان های کنفرانس ها و همایش های علمی

سخت ترین مرحله انتخاب موضوع است که کمک خواهد کرد که این موضوع را به یک فرجام برساند یا نرساند اگر موضوع تحقیقی در محقق علاقه و انگیزه ایجاد نکند مطمئن باشید این تحقیق پایان خوبی نخواهد داشت.

اما بعد از این که راه کارها را انتخاب کردیم، دقیق به آن توجه کردیم و خواستیم برویم سراغ یک موضوع باید بدانیم یک موضوع خوب، منطقی و مقبول چه ویژگی هایی باید داشته باشد

اگر این ویژگی ها در آن موضوع نبود ما باید آن موضوع را کنار بگذاریم.

ویژگی های موضوع بسامان

۱- برخورداری از اهمیت و الویت پژوهشی (نوبودن، تکراری و تقلیدی نبودن موضوع)

۲- رسایی و شفافیت موضوع و نداشتن ابهام

۳- جزئی و محدود و مقید بودن (تحدید با زمان و مکان و اشخاص و ضایع بالاییه های گوناگون موضوع)

۴- برخورداری از منابع کافی و در دسترس بودن امکانات پژوهش

۵- مورد علاقه و انگیزه محقق

۶- در توان علمی و فکری محقق و اساتید راهنما (قدرت محقق و استاد بر تجزیه و تحلیل کافی موضوع)

۷- روشن بودن قلمرو تحقیق و تناسب موضوع با حجم تحقیق

۸- کارآمدی و سودمندی و پاسخگویی به نیازهای روز

خیلی خلاصه و در قالب یک مثال راه کارهای تجزیه و تحلیل موضوع را بیان می کنیم:

۱- مطالعه اکتشافی درباره موضوع تحقیق و درگیری فکری با زوایای آن

۲- تجزیه موضوع اصلی براساس طرح خورشیدی از راه آزاد گذاشتن ذهن و ارائه پرسش هایی از (چیستی، چرایی، چگونگی، ضرورت، اهداف، مراحل، پیامدها و آثار و...)

۳- مراجعه به فرهنگ نامه ها و دایره المعارف ها و بررسی زوایای موضوع. مثال «راهکار های مقابله با مفسد اجتماعی از منظر قرآن و حدیث»

شما برای اینکه بتوانید موضوع را تجزیه و تحلیل کنید به شاخه های موضوع دسترسی پیدا کنید و موضوع کلی که در ذهن دارید این ۳ راه را می توانید داشته باشید.

سوالات مختلفی را مطرح کنید در مورد موضوع و براساس روش طرح خورشیدی عناوین فصل های شما و عناوین پایان نامه شما به وجود خواهد آمد. اگر از این طریق هم نتوانستید خیلی به ریز موضوعات برسید باید مراجعه کنید به فرهنگ نامه و دایره المعارف ها که زیاد هم هستند. چون فلسفه و حکمت یک دایره المعارف این است که یک مدخل و یک موضوعی را توضیح می دهد. در موضوع شما باید پیشینه آن مشخص باشد و به صورت خیلی چکیده برای شما شود. محقق باید در هر موضوعی که انتخاب می کند، منبع یابی کند کتاب ها و مقالاتی که در این زمینه نوشته شده را ببیند و بررسی کند و پیشینه موضوعی که انتخاب کرده را کاملا مشخص کند چرا؟ ۲ حسن دارد: ۱- آثار و کوشش هایی که در این زمینه شده را می تواند ببیند و از آن ها بهره برداری کند دوباره کاری و کارهای موازی انجام ندهد و اگر موضوع تکراری بود گرایش و ریز موضوع خودش را تغییر دهد و سراغ موضوع دیگر برود و حتما باید منابع جست و جو شود و منابع دست اول و دست دوم جدا شود. دریک جمله محقق باید درمورد موضوع خودش قبل از اینکه به صورت مبسوط وارد موضوع شود پیشینه شناسی کند و آن منبع یابی کند که اگر موضوع ظرفیت پژوهش داشت ادامه دهد.

منابع را هم دقت کنید اگر بخواهید منابع را ببینید باید به این ۴ ویژگی توجه کنید:

۱- اعم: مانند فرهنگ نامه ها، دانش نامه ها و دائره المعارف ها

۲- عام: مانند کتب جامع همه موضوعات (کتب تفسیری و فقهی و...)

۳- خاص: مانند نوشته های موضوعی عام

۴- اخص: مانند نوشتارهای همنام با موضوع تحقیق

راهکارهای منبع یابی:

۱- کتابشناسی های ساده و وصفی و انتقادی

۲- نرم افزارها و سامانه های جهانی و پایگاه اطلاع رسانی

۳- مشورت با اساتید

آخرین نکته ایی که به شما ارائه می دهیم که می تواند به شما کمک کند یک لیستی از سامانه های اینترنتی برای پیشینه موضوع است. شما می توانید از طریق این سامانه ها موضوع خودتان را جست و جو کنید و اطلاع پیدا کنید که موضوع شما قبلا در قالب کتاب یا مقالات کار شده یا نشده اگر نشده چه زوایای آن کار شده.

مهم ترین پایگاه، پایگاه www.lib.ir است. هر کتابی که چاپ شود در کشور شما می توانید در این سایت جستجو کنید.

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات www.ganj.irandoc.ac.ir، تمام پژوهش هایی که می شود در این سایت لیست می شود.

پایگاه بعدی، پایگاه www.sid.ir پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاه است.

پایگاه اطلاعات نشریات کشور www.magiran.com

پایگاه مجلات تخصصی نور www.noormags.com

پایگاه اطلاع رسانی دکتری و ارشد گنجینه نور <http://maaref.ir>